

Regeringens proposition

1994/95:33

Fortsatt giltighet av 1952 års tvångsmedelslag

Prop.
1994/95:33

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 15 september 1994

Carl Bildt

Gun Hellsvik
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål skall fortsätta att gälla till utgången av år 1995.

1	Förslag till riksdagsbeslut	3
2	Lagtext	3
3	Ärendet och dess beredning	4
4	Nuvarande ordning	4
5	Säkerhetspolisens skrivelse	6
6	Överväganden	6
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 15 september 1994		8

Regeringen föreslår att riksdagen

antar regeringens förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

Förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål

Härigenom föreskrivs att lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål, som gäller till utgången av år 1994¹, skall fortsätta att gälla till utgången av år 1995.

¹Lagens giltighetstid senast förlängd 1993:1422.

Lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål innehåller tilläggs- och undantagsbestämmelser till den grundläggande regleringen i rättegångsbalken (RB) i fråga om straffprocessuella tvångsmedel. Lagen, som är tidsbegränsad, gäller vid förundersökning angående vissa brott mot rikets säkerhet och vissa andra grova brott. Efter den senast gjorda förlängningen gäller lagen till utgången av år 1994 (prop. 1993/94:14, bet. 1993/94:JuU5, rskr. 1993/94:20, SFS 1993:1422).

Regeringen tar i detta ärende upp frågan om ytterligare förlängning av giltighetstiden för 1952 års lag.

4 Nuvarande ordning

1952 års lag gäller vid förundersökning angående dels allmänfarliga brott, t.ex. mordbrand och sabotage, dels vissa högmålsbrott såsom uppror och olovlig kårverksamhet, dels vissa brott mot rikets säkerhet, t.ex. spioneri. Lagen gäller också försök, förberedelse och stämpling till dessa brott om sådan gärning är straffbar. I förhållande till regleringen i rättegångsbalken innebär lagen utvidgade möjligheter att använda tvångsmedlen häktning, beslag, kvarhållande av postförsändelse m.m. samt hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning.

Enligt rättegångsbalken får en person häktas om det finns sannolika skäl för misstanke om brott, för vilket maximistraflet utgör fängelse i ett år eller mer. Därutöver krävs att det föreligger en särskild häktningsgrund, t.ex. risk för fortsatt brottslig verksamhet. Häktning kan emellertid även ske vid en lägre grad av brottsmisstanke. Den som endast är skäligen misstänkt för brott kan sålunda också häktas om det är av synnerlig vikt att han tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning om brottet, s.k. utredningshäktning. Enligt 2 § i 1952 års lag kan en sådan utredningshäktning fortgå under fyra veckor, medan rättegångsbalkens regler bara tillåter en vecka.

I 27 kap. 2 § andra meningen RB finns bestämmelser om att vissa skriftliga meddelanden får tas i beslag endast om det finns misstanke om brott, för vilket straffminimum är två års fängelse. Enligt 3 § i 1952 års lag krävs inte något lägsta straff för att sådana meddelanden skall få tas i beslag.

Förordnande om kvarhållande av postförsändelse m.m. enligt 27 kap. 9 § RB kan enligt 4 § i 1952 års lag i vissa brådskande fall meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren. Enligt rättegångsbalkens regler är det alltid rätten som beslutar i dessa fall.

1952 års lag innehåller även från rättegångsbalken avvikande bestämmelser om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning

Hemlig teleavlyssning innebär att telemeddelanden, som befordras via ett allmänt tillgängligt telenät till eller från en viss teleanläggning, i hemlighet avlyssnas eller tas upp genom ett tekniskt hjälpmedel för

återgivning av innehållet i meddelandet. Tvångsmedlet kan användas både för avlyssning av telefonsamtal och för upptagning av annan telekommunikation än muntlig sådan, såsom telex, telefax och datakommunikation. Hemlig teleövervakning innebär att uppgifter i hemlighet hämtas in om teledelanden som har expedierats eller beställts till eller från en viss teleanläggning som är ansluten till ett allmänt tillgängligt telenät eller att en sådan anläggning stängs av för teledelanden.

Enligt 2 kap. 6 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot bl.a. hemlig avlyssning eller upptagning av telefonsamtal eller annat förtroligt meddelande. Detta skydd får enligt 12 § i samma kapitel begränsas genom lag. Sådana begränsningar får endast ske för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen.

Som tidigare nämnts har alltså detta grundlagsskydd begränsats genom reglerna om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. Enligt reglerna i 27 kap. RB får hemlig teleavlyssning sålunda användas om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år och även vid brottsutredningar som rör försök, förberedelse och stämpling till sådant brott. Som ytterligare förutsättning för hemlig teleavlyssning gäller att det skall finnas skäligen misstanke om brottet och att åtgärden skall vara av synnerlig vikt för utredningen. Tillstånd till hemlig teleavlyssning meddelas av domstol på ansökan av åklagaren och skall gälla viss tid, högst en månad från dagen för beslutet. Hemlig teleövervakning får användas om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i sex månader och vid narkotikabrott med enbart fängelse i straffskalan. I övrigt är förutsättningarna knutna till reglerna om hemlig teleavlyssning. För tvångsmedlen gäller den s.k. proportionalitetsprincipen, som innebär att de får beslutas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

1952 års lag ger i förhållande till rättegångsbalken utvidgade möjligheter att använda hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. Tillstånd till åtgärden får lämnas, även om det för brottet är föreskrivet lindrigare straff än vad som krävs enligt rättegångsbalken. Åklagaren får i brådskande fall själv besluta om användning av tvångsmedlen. Har åklagaren gjort detta, skall anmälan ofördröjligen göras hos domstolen, som skyndsamt skall pröva ärendet.

Enligt lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll, som till skillnad från 1952 års lag inte är tidsbegränsad, får i vissa fall tvångsåtgärd såsom t.ex. hemlig teleavlyssning tillgripas. För detta krävs att åtgärden är påkallad för att utröna om en utlänning eller en organisation eller grupp som han tillhör eller verkar för planlägger eller förbereder någon gärning som innebär våld, hot eller tvång för politiska syften och som innefattar brott för vilket lindrigare straff än fängelse i

två år inte är föreskrivet. Den parlamentariska kontrollen av lagens tillämpning sker genom att regeringen årligen lämnar en skrivelse om denna till riksdagen. Prop. 1994/95:33

5 Säkerhetspolisens skrivelse

Säkerhetspolisen har genom en skrivelse den 1 september 1994 till regeringen, under åberopande av att 1952 års lag är av utomordentlig vikt för säkerhetspolisens fortsatta verksamhet, hemställt om att lagen återigen förlängs. Säkerhetspolisen har därvid anfört att lagen alltjämt utgör en nödvändig grund för säkerhetspolisens verksamhet för uppdagande av brott mot rikets säkerhet och att de möjligheter till tvångsmedel i särskilda fall som lagen ger också har utnyttjats i stor omfattning.

6 Överväganden

1952 års lag med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål innebär utökade möjligheter för säkerhetspolisen att uppdaga brott som rör rikets säkerhet eller är av allmänfarlig natur. I likhet med säkerhetspolisen anser regeringen att lagen, som gäller till utgången av år 1994, fortfarande behövs. I såväl de senaste budgetpropositionerna (prop. 1992/93:100 bilaga 3 s. 30 och prop. 1993/94:100 bilaga 3 s. 41 f) som i tidigare propositioner i detta ämne har frågan om att eventuellt permanenta bestämmelserna i 1952 års lag behandlats. Redan SÄPO-kommittén (Ju 1987:05) anförde i sitt slutbetänkande (SOU 1990:51) att flera skäl talar för att bestämmelserna i 1952 års lag arbetas in i rättegångsbalken men att en sådan samordning borde anstå tills det gick att bedöma om samordningen även kunde omfatta kommitténs förslag om två nya tvångsmedelslagar (s. 145). SÄPO-kommitténs förslag möttes av viss kritik under remissbehandlingen. För närvarande pågår flera olika utredningar som behandlar regelsystemen för olika tvångsmedel. Polisrättsutredningen (Ju 1991:05) har genom tilläggsdirektiv fått i uppdrag att se över behovet av att ändra reglerna i rättegångsbalken om beslag, husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning (dir 1993:33). Utredningen skall ha slutfört sitt uppdrag senast den 1 mars 1995. Reglerna om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning är föremål för en översyn i belysning av den snabba tekniska utveckling och de marknadsrelaterade förändringar som äger rum på teleområdet och telemarknaden (Ju 1994:G). I samband härmed bereds inom Justitiedepartementet förslagen i Datastraffrättsutredningens betänkande (SOU 1992:110) såvitt avser telekontrollagstiftningen. Även frågan om behovet av att se över rättegångsbalkens regler om häktning är aktuell. Domstolsverket har fått i uppdrag att göra en förnyad utvärdering av 1988 års häktningsreform.

Uppdraget skall vara slutfört senast den 31 december 1994. Prop. 1994/95:33

Bestämmelserna om de straffprocessuella tvångsmedlen är alltså föremål för en omfattande översyn. Resultatet av denna översyn kan vara avgörande för frågan om och hur bestämmelserna i 1952 års lag skall permanentas. Ett ställningstagande i denna fråga bör därför anstå tills detta arbete har avslutats. I avvaktan därpå bör 1952 års lags giltighetstid förlängas. Det saknas skäl att förlänga giltighetstiden mer än ett år. Lagen bör alltså gälla till utgången av år 1995.

Eftersom ärendet bara gäller en förlängning av giltigheten av 1952 års lag, är frågan enligt regeringens mening av sådan beskaffenhet att Lagrådets hörande skulle sakna betydelse.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 15 september 1994

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, och statsråden Friggebo, Laurén, Hörnlund, Olsson, Dinkelspiel, Thurdin, Hellsvik, Wibble, Björck, Davidson, Könberg, Odell, Lundgren, Ask

Föredragande: statsrådet Hellsvik

Regeringen beslutar proposition 1994/95:33 Fortsatt giltighet av 1952 års tvångsmedelslag.